

YENİ BİR TEKNO-DİN OLARAK DATAİZM

Dataism as a Digital Faith

Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZBEY

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı.
aliulviozbey@hotmail.com

Uzman Uğur CUMAOĞLU

Sosyolog, Bitlis, Türkiye. ugurcumaoglu@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received
26.12.2023

Kabul/Accepted
26.03.2024

Sayfa/ Page
70-80

Öz

Enformasyon çağının yeni versiyon süreci olan içinde bulunduğumuz dijital çağın yeni düzeni, dijital teknolojilerin hâkimiyeti altındaki dijital toplumdur. Bu toplumda her şey data/veri olarak tanımlanmaktadır. Data her şeyin ölçütü olarak kabul gördüğünden giderek 'kutsal' bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan ideoloji olan dataizm de datayı kutsallaştıran, insanlığı ikna etmek için teknolojinin sürekli gelişen gücünü delil olarak sunan ve bunu tüm insanlığa kabul ettirmeye çalışan bir ideolojidir. Dataizm, dijital çağın bir sonucu olan dijital toplumu ikna etmeye çalışırken, başta Tanrı olmak üzere bütün inançları yok sayarak bunu inandırıcı kılmaya çalışmaktadır. Dataizmin güçlü görünen teorisi ise var olan her şeyin data/veriden oluştuğu ve bir süre sonra tahmin edilen teknolojik seviyeye ulaşıldığında da bu teorinin doğru çıkacağıdır. Dataizm, dijitalleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, dijital argümanlar kullanarak ikna edici olmaya çalışan yeni bir dijital inanç veya tekno-dindir. Bu bağlamda gitgide dijital bir inanca dönüşmeye başlayan dataizm ve verinin kutsallaşması, ortaya çıkarabileceği muhtemel durumlarıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Data, Dataizm, İnanç, Dijitalleşme, Enformasyon.

Abstract

The new order of the digital age, which is the new version process of the information age, is the digital society dominated by digital technologies. In this society, everything is defined as data, and as data/data is accepted as the criterion of everything, there is an increasing attempt to place it on sacred ground. The resulting ideology, Dataism, is an ideology that sanctifies data and presents the ever-evolving power of technology as an argument to convince and impose on humanity. Dataism tries to make it believable by ignoring all religions, especially God, in order to convince the digital society, which is a result of the digital age, and the theory that Dataism uses is that everything that exists is data/data, and after a while this theory is justified when the predicted technological level is reached. it will come out. Dataism is a new belief or techno-religion that has emerged as a result of digitalisation and is expressed through digital arguments. In this context, our study examines dataism, which is gradually becoming a digital faith, in terms of the sociology of religion and the possible consequences of the sanctification of data for humanity.

Keywords: Dataism, Faith, Digitization, Information.

Atıf/Citation: Cumaoğlu, U ve Özbey A. U. (2024). Yeni bir tekno-din olarak dataizm. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 9(17), 70-80.

Giriş

21. yüzyılda yeni bir dünya ortaya çıkmıştır. Bu yeni dünya, kökleri “Endüstri Devrimi” öncesine kadar uzanan ve asıl şeklini 60’ların sonu ile 70’lerin ortalarından itibaren alan, “Enformasyon Devrimi ve Teknolojisi” ile tüm dünyayı kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak etkileyerek, egemen olan kültürel ve toplumsal bir yapıya dönüşmüştür. Bugün, gerçek toplum ve kültürden dijital ve onun da ötesinde sanallığa evrilen bir topluma doğru ilerlemekteyiz.

Enformasyon çağıının ve toplumunun dönüşen yeni formu olarak karşımıza çıkan “dijital toplum”da dijital teknolojilerin kişiselleştirilmesiyle birlikte, teknoloji ile birey arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar da giderilmiş ve bir önceki çağın enformasyon toplama yarışı daha gelişmiş dijital teknolojilerle veri toplama ve işleme yarışına dönüşmüştür. Hatta bu durumun, gelecekte veri şirketlerinin ortaya çıkmasını sağlayacağı ve isteyen kişilerin kişisel verilerini bu şirketlere satarak gelir elde edebilecekleri öngörülmektedir. Bir çeşit veri bankacılığı olan bu yöntemle bir değere dönüşen veriler, “veri ekonomisi” adı altında yeni bir ekonomik yapılanmayı ortaya çıkaracağı ifade edilmektedir (Kaya, 2022, s. 108).

Sanayi Devrimi ile temelleri atılan ve gelişen teknolojik süreçte kendini gösteren enformasyon çağı, enformasyonun sistematik bir şekilde işlenmesi ve yeniden üretilerek sürekli bir bilgi kaynağına dönüşmesinin zemini oluşturmuştur. Bu süreklilik, tüm üretim araçları üzerinde etkili olmuş ve kendine ait yeni bir ekonomik süreç de ortaya çıkarmıştır. Söz konusu ekonomik süreç, oyun kurucu olan teknoloji ile toplumsal davranış ve inanç normlarını da üreterek günümüz dijital dünyasını ortaya çıkaran ve etkisi halen devam eden dijitalleşmenin kurucu aktörü olmuştur. Özellikle günümüzde, enformasyon ile başlayan sürecin giderek data/veri toplama yarışı olarak sürmesi ve bir veri madenciliği ile hem küresel hem de dijital bir mücadeleye dönüşmesi datanın/verinin değer ve anlam olarak da kutsal bir seviyeye çıkarılması sonucunu doğurmuştur. Veri, çağımızda en değerli maden olarak alınıp satılan ve buna bağlı olarak da rezervi her geçen gün büyüdüğünden “veri madenciliği” kavramıyla tanımlanan yeni bir meslek ortaya çıkarmış ve yerini gün geçtikçe daha da sağlamlaştırmaktadır (Başarslan, 2021, s. 14). Tam da bu noktada dataizm ideolojisi, toplumsal olarak bu inancı yaymaya ve kabul ettirmeye çalışan bir aktör olarak kendini göstermektedir. Çalışmamızın odak noktası da bu bağlamda kutsallaşan veri ve bunu kutsallaştıran dataizm ideolojisidir.

Enformasyon toplumunun inşasında etkili olan bilginin, bilişim teknolojileri aracılığıyla işlenmesi ve bu sistematize durumun bilgiyi enformasyona dönüştürerek bilgi toplumundan enformasyon toplumuna geçişte yaptığı etki, günümüzde sürekliliğini periyodik olarak devam ettirmektedir. Bilgi toplumundan enformasyon toplumuna, teknolojinin etkisiyle de dijital topluma geçiş ve sonrasında ortaya çıkan data/veri toplama mücadelesi, en başta bilginin enformasyon olarak kabulünün yolunu açmış ve dijitalleşme ile birlikte enformasyon da data/veri olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak kutsala duyulan ihtiyaç da dijital toplumda “veri dini” olan dataizm ile giderilmeye çalışılmaktadır. Böylece enformasyonla başlayan ve dijitalleşme ile devam edip günümüzde ortaya çıkarılan dataist toplumun ve onun kutsal kabul ettirmeye çalıştığı data/verinin etkisi ve yerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Sosyal bilimler araştırma yöntemlerinde daha basit ve anlaşılabilir bir hale getirilmesi adına sosyal olayların araştırılmasında başlıca iki metot kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, konu ile ilgili belgelerin incelenmesi ve çözümlenmesini ifade eden dokümantasyon metodu; ikincisi ise, anket, mülakat ve soru cetvelleri yoluyla sosyal realitenin doğrudan gözlenmesine dayanan uygulamalı bir metot olarak bilinmektedir (Arslantürk, 1999, s. 80). Bu çalışmada konu gereği, dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinse de sosyologlar ve psikologlar da doküman incelemesini kullanarak önemli kuramların geliştirilmesine imza atmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 187).

1. Endüstri Toplumu'nun Üst Versiyonu Olarak Enformatik Toplum ve İnsan

Tarihsel süreç ile teknolojik dönüşüm enformasyon devrimi ile birbirine iyiden iyiye yakınlaşmış, toplum ve kültür teknolojik toplum ve kültüre dönüşmüştür. Enformasyon, toplumsal tüm (b)aşların ve maddenin yeni hali olarak yayılırken, günümüzdeki dijital teknolojilerle birlikte teknolojik toplum ve insanın ortak dili ve maddenin tek hali olarak kabul edilen “data” ya dönüşmüştür. Data, insanlığı ve toplumları teknolojik dönüşümle denetim altında tutarken aynı zamanda bunları yeni bir çağın ya da tarihsel sürecin içine hapsetmiştir (Akgül & Ören, 2021, s. 66).

Enformasyon sistemlerinin 1947'den itibaren etkin bir şekilde kendini gösterdiğine dair yaklaşıma biraz daha mesafeli durarak, daha eski tarihlendirmeler de yapılmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Nitekim bu etkiye 19.yüzyılda demiryollarının gelişmesiyle kıtalararası ticaret yapan işletmelerin olması, yine aynı asırda telgraf ve buharlı matbaanın ortaya çıkışı gibi örnekler verilse de enformasyon çağının başlangıcının insanlık kadar eski olduğu da iddia edilmektedir. Bir başka ifadeyle enformasyon teknolojileri ve sistemleri, gelişim açısından bazı zaman dilimlerinde hız kazanmış, alfabe, yazı, çift kayıt sistemi, matbaa, telgraf, transistor ve bilgisayar gibi icat ve gelişmelerin ortaya çıkışı ile kendi dönemlerinde enformasyonun hızlanmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuş ve her yeni enformasyon, kendine ve dönemine ait bir “enformasyon kültürü” de oryaya çıkarmıştır. Enformasyonun, 19. yüzyıldaki elektro-mekanik seviyesinden 20. yüzyıldaki elektronik işleme seviyesine çıkması, enformasyon sistemleriyle beraber kendi kültür devrimini yani “yazılım”ını maddi “donanım” devriminden daha önce geliştirmiş ve gerçekleştirmiştir (Headrick, 2002, s. 17-18). Endüstri Toplumu'ndan Enformasyon Toplumu'na geçiş ile birlikte Enformasyon Toplumu, Sanayi Toplumu'na ait tüm toplumsal değerleri, üretim biçimleri ve süreçlerini kalıcı bir dönüşüme uğratmıştır. Enformasyon, bu yeni toplumun tüm toplumsal ve ekonomik süreçlerinin başat aktörüdür, ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerindeki tüm gelişmeler, enformasyonun işlenmesi ve bu toplumun gelişiminin temel etkeni olarak kabul edilir (Aktaş, 2007, s. 191). Sanayi Toplumu'ndaki maddi ürünlerin imalatına yönelik toplumsal düzen, Enformasyon Toplumu ile birlikte, enformasyonu merkeze alan yeni bir toplumsal yapıya dönüşmüştür. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ve ilerlemelere bağlı meta yönelimli bilgi formlarının giderek arttığı toplum yapısı Enformasyon Toplumu olarak tanımlanmıştır (Törenli 2004, s. 27).

İkinci bin yılın sonlarına doğru, enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkardığı teknoloji devrimi ile toplumun maddi temeli hızla ve yeniden şekillenmiştir. Tüm dünyada iktisadi olarak başlayan bu dönüşüm, tüm ekonomileri, devletleri, toplumları ve kültürleri yeni bir değişken sistemin içine dâhil etmiş ve küresel jeopolitika radikal biçimde değişmiştir. İş ilişkileri bireyselleşerek çeşitlenmiş, sermayenin yönetimi enformasyon teknolojilerinin etkisi ile yeniden yapılanma sürecine girmiştir (Castells, 2008, s. 2).

Endüstri Toplumu'ndan Enformasyon Toplumu'na geçiş ile birlikte Enformasyon Toplumu, Sanayi Toplumu'na ait tüm toplumsal değerleri, üretim biçimleri ve süreçlerini kalıcı bir dönüşüme uğratmıştır. Enformasyon, bu yeni toplumun tüm toplumsal ve ekonomik süreçlerinin başat aktörüdür, ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerindeki tüm gelişmeler, enformasyonun işlenmesi ve bu toplumun gelişiminin temel etkeni olarak kabul edilir (Aktaş, 2007, s. 191). Sanayi Toplumu'ndaki maddi ürünlerin imalatına yönelik toplumsal düzen, Enformasyon Toplumu ile birlikte, enformasyonu merkeze alan yeni bir toplumsal yapıya dönüşmüştür. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ve ilerlemelere bağlı meta yönelimli bilgi formlarının giderek arttığı toplum yapısı Enformasyon Toplumu olarak tanımlanmıştır (Törenli 2004, s. 27).

Enformasyon ile şekillenen yeni toplumsal yapıda bilgi ve iletişim teknolojileri belirleyicidir ve bu yeni yapının dönüşümünde beş önemli kategori karşımıza çıkmaktadır. Birincil ve başat aktör olarak “teknoloji” ilk sırada gelmektedir, zira tüm çalışma, üretim ve eğitim alanlarında bilgi ve iletişim teknolojileri asıl dönüştürücü güç olarak her yere yayılmıştır. Teknolojiye erişim imkânlarının artmasıyla yaşam standardına dönüşen teknolojik konfor arayışı, enformasyonun toplumda hızla yer edindiği “toplumsal” enformasyonla ikinci kategoridir. Üçüncü olarak, enformasyonun yeni iş alanları ve olanaklarına zemin hazırlaması ve iktisadi olarak artı değer üretmesi onu “ekonomik” enformasyonun bir aktörü haline getirmiştir. Dördüncü olarak, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ortak politik karar belirleme ve politik katılım açısından kanaat oluşturma etkisi ve enformasyona her an her yerden kolay

erişim özgürlüğü “siyasal” enformasyonun da önünü açmıştır. Son olarak enformasyonun, gerek milli ve gerek kişisel gelişimin, taleplerin ve gereksinimlerin karşılanmasında kültürel bir değer oluşturması ve yeni açılımlara sahip olması onun “kültürel” enformasyon olarak beşinci kategorik aktör yapmıştır (aktaran Aktaş, 2007, s. 183). “Bilişim, bilgi veya enformasyon çağı” olarak birçok adlandırma veya tanım kullanılsa da aslında yeni toplumsal dönüşümlerin olduğu ve olacağı bir çağ ifade edilmektedir. İngilizcede ‘information society’ olarak betimlenen fakat gerçekte sanayi toplumları ve onun sonraki seviyelerini ve dönüşüm süreçlerini tanımlayan yeni toplumsal anlatı biçimleridir. Bu dönüşümler, sanayisi henüz tam gelişmemiş ve enformasyon teknolojilerine uyum sağlayamayan toplumları, enformasyon toplumuna dönüşmeye zorlarken bu süreci de her yönüyle tecrübe etmek zorunda bırakmaktadır (Göker, 2001, s. 2).

2. Wireless Programlama: Dijitalleşme

1990’lardan itibaren gelişen altyapısı ile internetin sağladığı iletişim gücü ve bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler, bir network üzerinden birbirine bağlı bilgisayarlaşmanın yaygınlaşması, otomasyona geçişi hızlandıran teknolojik değişikliğe yol açmıştır. Bu teknolojiler kullanan kullanıcı sayısı her geçen gün artmış ve işte, evde, alışverişte, ulaşım araçları ve eğlence mekânlarında, kısacası her yerde, hayatın her alanına yayılmış, uzmanlaşmış dijital teknolojilerle, herkes her an bu ağa bağlı olarak yaşamını sürdürmektedir. Hayatımızın vazgeçilmez araçları haline gelen çoğu taşınabilir bu teknolojiler, farklı yazılım ve işletim sistemlerine sahip olsalar da ortak dijital dile sahip olduklarından birbirleriyle rahatça iletişim kurarak ve sürekli olarak enformasyon/veri taşıyan evrensel bir veri toplama ağına dönüşmüştür (Castells, 2008, s. 64).

İnteraktif potansiyelde, tüm iletişim araçlarını aynı ağda birleştiren, küresel erişim ve etkileşim kabiliyetine sahip ve gittikçe dijitalleşen bu iletişim sistemleri, kültürümüzü ve toplumlarımızı geri dönüşü olmayan bir biçimde değiştirmektedir. Sanayi Devrimi ile başlayan köklü değişim ve dönüşüm hızla devam etmektedir. 300 yıl önce küçük ölçekli dokuma işletmelerinde dokuma tezgâhlarının mekanikleşmesi ve yerini fabrikalara bırakmasıyla başlayan ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal dönüşümler, 20. yüzyılda elektrik ve petrolün üretim sürecine katılmasıyla bir üst aşamaya ulaşmıştır. 1970’lerden sonra Enformasyon Devrimi ile birlikte, makineleşme ve seri üretim kavramlarına otomasyon ve dijitalleşme de eklenmiş, bilginin ve ticaretin tanımı ve kapsamı değişerek sınırlar ortadan kalkmıştır. Dijital Devrim ile birlikte, otomasyon sistemleri ve üretim teknolojileri, akıllı sistemlerle veri alışverişinde bulunabilmekte ve fabrikalar başta olmak üzere, yaşamın her alanında kontrol ve yönetimi siber fiziksel teknolojiler ve dijital-akıllı sistemlere bırakılmaktadır. Dijital Çağ ile birlikte zaman ve mekân anlayışımız da değişip ortadan kalkmakta; robotik, yapay zekâ, nanoteknoloji, biyoteknoloji, nesnelerin interneti, bulut bilişim, endüstri 4.0, arttırılmış gerçeklik, sanallık, metaverse gibi sıradışı teknolojik gelişmeler, insanı ve toplumu çok farklı bir geleceğin ve dünyanın eşiğine taşımaktadır (Ersöz & Özmen, 2020, s. 171). Örneğin giyilebilir teknolojilerin bütün yaş gruplarına hitap edecek şekilde üretilmesi ve pazarlamasının uygunluğu teknolojinin kullanımının hangi ölçülerde içselleştirildiğini göstermektedir. Benzer duruma artırılmış gerçeklik gözlüklerindeki çeşitli deneyimlerde de şahid olmaktayız.

Bilgisayarların kullanılması ile halka açılan dijital devrim, insan ile dijital teknolojilerin etkileşiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1970’lerden günümüze kadar dijital teknolojiler gittikçe daha akıllı, birbiriyle bağlantılı, ilk nesil bilgisayarlardan çok daha fazla gelişmiş ve güçlü, daha ucuz ve kullanımı daha kolay hale gelmişler ve kullanıcılarına sahip oldukları donanımdan da öte bir deneyim sunmuşlardır. Günümüzde hayatımızın her alanında yer edinerek kullanılan bu teknolojiler, giderek deneyimin de ötesine geçerek insanın bir uzvu olarak işlemekte ve insanın kendisini de hem dijital ağa hem de internet ağına devamlı bağlı bir dijital teknolojiye dönüştürmektedir. Zira doğuştan dijital olan yeni dijital nesil, bu teknolojilerden ve onun ağından bir an bile kopmadan yaşam sürmektedir. Bu nedenle bu çağa “The Wireless Age” (Kablosuz Çağ) da denmektedir (Chatfield, 2012, s. 20).

Bu sürece bağlı olarak ortaya çıkan “dijitalleşme” kavramı, halen net bir tanıma sahip olmamakla beraber, olguların, nesnelerin, canlıların veya şeylerin dijitalleşmesi, dijital evrene aktarılan gerçekliğin temsillerinin dijital teknolojilerle işlenebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Yani bu gerçekliğin dijital temsillerinin oluşturulması ve bunların dijital teknolojilerde kullanılan dijital dile çevrilmesidir. Dijital dile çevrilen her veri, dijital ortamda işlenmeye, kullanılmaya ya da iletmeye hazır hale gelmekte ve

tüm bunları sağlayan teknolojilere de “dijital teknolojiler” denilmektedir. Çünkü dijitalleşmeyi veya “dijital toplum”u ortaya çıkaran etken dijital teknolojilerin bizatihi kendisidir (Yurtsever, 2019, s. 15).

3. İnteraktif Toplum Modeli: İnternet (Ağ) Toplumu

Teknoloji kavramının kökeni, Yunanca “technikon”dan gelir ve bu kavram da “techne” sözcüğünden türetilmiştir. “Techne”, teknik kabiliyet veya ustalık gerektiren davranışları tanımlamak ve kendini açığa çıkarmayı açık etmek anlamında kullanılmıştır. Teknolojinin ise tam olarak burada devreye girdiği ve gizli olanı, gerçeği, hakikati ortaya çıkaran aktör olduğu varsayılmıştır (Yurtsever, 2019, s. 20). Dijitalleşme ile de teknolojinin ileri evresine ait teknolojilerin yaşamın her alanında boy göstermesi ve ekonomik ya da toplumsal olarak etkileşimi veya bu alanlara nüfuzu ifade edilmektedir. İnsan ise dijital teknolojilerin gelişimine bağlı olarak hep yeniden uyarlanan ve bu dönüşümün temel dönüşeni olan tasarımdır. Nitekim William Gibson’ın 1984’te yayınlanan *Neuromancer* adlı eserinde ilk kez kullanılan siber-uzay kavramıyla, insan-makine ilişkisinden dönüşen “diji-insan”ın, dijital evrende dijital bir veriye dönüşümü anlatılmaktadır. İnternete giren kahramanımızın, dijital ağ içerisinde kaybolarak “bedensizleşmesi” ve gerçekliğin, kimliğin ya da var olmanın göstergesi olan bedeninin yok olmasıyla ortaya çıkabilecek problemler dile getirilmiştir. Siber-uzay veya bugünkü biçimiyle dijital evren, fiziksel teknolojik araçlarla ortak ağa bağlı olan, zaman ve mekânın ya da gerçekliğin dijital temsillerinin duysal olarak deneyimlenmeye çalışıldığı, paralel bir bilinç durumu olarak tanımlanmaktadır (Dolgun, 2004, s. 60)

Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan enformasyonel küresel ağ, başta ekonomiler olmak üzere tüm toplumları bu küresel enformasyon teknolojilerine adapte olmaya zorlamıştır. Toplumlar, ekonomik süreçlerini bu küresel teknolojik etkiye uyarlamaya çalıştıkça, giderek birbirine benzeyen toplumlara dönüşmüş ve kendilerine ait kültürel değerleri ve tecrübeyi de zamanla yitirmeye başlamıştır. Yeni teknolojik paradigmayla ortaya çıkan yeni tarihsel ve ekonomik koşullar, her toplumun temel dinamiklerini dönüşüme zorlamıştır. Bu zorlayıcı dönüşüme uyum sağlamaya çalışan o günlerin enformasyonel toplumları, enformasyon teknolojisi devriminin oluşturduğu networkte dönüşerek bugünün benzeşik dijital toplumları olmuşlardır. Bilgi ve enformasyon, ekonomik ve toplumsal değişimin bileşenleri olarak sunduğu yaşam standardı ile tüm toplumsal biçimleri de bu standarda uyarlamış ve tarihsel bir kopuş ortaya çıkarmıştır. Enformasyon hem üretici hem ürün olurken, insani faaliyet alanlarının tümünü etki altına almış, gelişimiyle bilgi yönetiminin asıl aracı haline gelen teknoloji, bugünkü dijitalleşmeye geçişi bugüne kadar yöneten bir aktör olmuştur (Castells, 2008, s. 100).

Bilgi bu süreçte sürdürülebilir, sürekli üretilebilir, hâkim olunan network içinde aktarılabilir ve paylaşılabilir bir özellik kazanmıştır. Endüstri toplumu, üretim için insan-makine koordinasyonuna ihtiyaç duyarken, teorik bilginin paradigmaya dönüştüğü enformasyon toplumunda, toplum bilgi çevresinde örgütlenmektedir. Bilgiyi üretebilen toplumlar, diğer bilgi üreten toplumlarla eşitlenmekte, askeri veya sivil tüm teknolojiler de bir üstünlük aracı olmaktan çıkmaktadır. Çünkü aynı kabiliyette toplumlar için bunları üretebilmek sorun olmaktan çıkmaktadır ve bilgiyi üreten toplum olmak, bu koşullarda hem bilgi hem de teknolojik açıdan öncü toplum olmak, her zaman yenilikçi ve teknolojik üretime yön veren toplum olmaktır (Toffler, 2008, s. 40). Bugünkü gibi dijitalleşmeye çalışan toplumların teknolojik olarak rotasını çizen de bu toplumlar olmaktadır.

Dijital teknolojilerin bireyler ve toplumlar tarafından kabulü çok kısa sürede ve hızlı bir şekilde gerçekleşirken, teknolojik yeniliklerin sürekliliği de yayılma sürecini daha da hızlandırmıştır. Bu hızlı yayılma ve teknolojik kabullenim, dijitalleşme sürecinin “bilgi çağı” olarak tanımlanmasını sağlamıştır (Mutlu, 1998, s. 371). Yeni dijital teknolojilerin ve yeniliklerin yayılmasıyla, toplumsal gelişim ve değişim de buna paralel olarak betimlenmiştir. Dijitalleşme, artarak çeşitlenen uygulamalar ve teknolojilerle kapsamı her geçen gün genişleyen büyük bir dönüşümü ifade etmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2002, s. 456). İleri teknolojilerin ortaya çıkardığı bu devasa dönüşüm, bugün artık dijital teknolojilerin ve uygulamalarının daha da gelişerek etkili olduğu sanal topluma doğru evrilmektedir. Nitekim 1990’lar ve 2000’lerin başlarındaki teknolojik gelişimin çok daha ötesine geçen bir dijitalleşme ile hem bireysel yaşam hem de kurumsal işleyişler kökten değişmek zorunda kalmıştır. Günümüzde, yeniliğe açık olma ve zamanın ruhunu yakalama prensibiyle bireyleri ve toplumları etkisi altına alan bu

dijitalleşme dalgası, her fiziksel ortama ve tüm bireysel amaçlara uygun donanım ve teknolojiler sunarak bu prensibi de sürekli kılmaktadır. (Geray, 2003, s. 182).

Dijital teknolojiler ve iletişim araçlarından önce buhar makineleri, telgraf direkleri teknolojik yeniliklerin zeminini hazırlamıştı. Endüstri toplumunun sebep olduğu ekonomik mücadele merkezi bir hâkimiyet paradigması ortaya çıkardı ve dünya bu egemenlik merkezlerinin buyruğu altına girdi. Köyden kentlere göç giderek hızlandı ve birçok mega kentin ortaya çıkmasına sebep oldu. Giderek genişleyen sömürge imparatorlukları, büyüyen işçi sınıfı, seri üretim bu merkezi hâkimiyeti de güçlendirdi. İletişim teknolojilerinin gelişmeye başladığı enformasyon devrimi ile bambaşka bir toplum ortaya çıktı ve dijital devrim ile birlikte insan ilişkileri tarihte görülmemiş biçimde değişikliğe uğradı. Dijital çağ ile birlikte yaşamın yapısı dönüştü ve merkezi yaşam anlayışının yerini merkezsiz bir anlayış aldı. Ortaya çıkan “ağ toplumu” da bugün artık herkesin kullandığı ve herkesin bireysel ağlar ile sürekli bağlı olduğu, herkese açık ve kullanıcı odaklı internet toplumdur. İnternet, bağımsız veya kişisel bilgisayarların iletişim protokolü ile birbirine bağlandığı serbest ağıdır (Ryan, 2019, s. 26).

İnternet sayfa sayısının 2008’de bir trilyon olduğu tahmin edilmekteydi, ancak günümüzde bu sayıyı tahmin edebilmek artık imkânsızlaşmıştır. Matbaanın icadıyla birlikte geçen beş yüz yıllık süre boyunca, her dilde basılan kitaplar ve bunların kopya sayısı hesaba katıldığında yüz milyardan fazla kitap basılmıştır. Bu bilgi hacmi ile internete günümüzde bir ayda yüklenen içeriğin oranı artık karşılaştırılabilir olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte dijital teknolojiler, veri veya bilgiyi byte’lara ve algoritmalara dönüştürerek onu canlandırabilmektedir. Dijital teknolojiler kolektif çalışarak yeni veri ve bilgi üretebilmektedir, bu da yeni dünyalar kurmanın da yolunu bize açmaktadır (Chatfield, 2012, s. 26). Nitekim artık her işimizi dijital teknolojilere devretmekteyiz. Zira insan hafızasının ve kapasitesinin sınırları problem olmaktan çıkarak yerini dijital teknoloji ve donanımlara bırakmıştır. Kapasitesi her gün genişleyebilen ve büyüeyebilen bir dijital bellek milyonlarca kitabı, resmi, filmi, ses kaydını vs. veri halinde depolayabilmektedir. Bu veriler, objektif ve güvenilir, bütünlüklü ve sistemaitk, paylaşılabilir ve kopyalanabilir, uzaktan ve yakında kolayca erişilebilir ve silinebilir, dünyanın her noktasına aktarılabilir, sınırsız biçimde güncellenebilir ve geliştirilebilir olarak saklanabilmektedir. İnsan hafızası bilgisayarların bu kabiliyetleri karşısında aciz kalabilmektedir ve artık bu kabiliyetlere sahip teknolojiler sayesinde bilgiyi hafızamıza kaydetmeyi de gereksiz bulmaktayız (Chatfield, 2012, s. 52).

4. Yapay Zekâ Bilişsel Kurgunun Ötesine Geçerse...

1940’ların başında ilk bilgisayarlar geliştirilmeye başlandığında, “bilgisaymsal zihin kuramı” teorisini ortaya atan ve nöral ağların benzeri bir çalışma sistemi kullanan Warren McCulloch ile Walter Pitts, sibernetik çalışmaların ilk örneklerini vermişlerdir. İkili, Turing makinesinin insan zihninin çalışma prensipleriyle aynı biçimde çalıştığını ve sembolleri işlediğini ileri sürmüşlerdir. Buna göre zihin de 0 ve 1 olarak kabul edilen ikili sayı sistemi olan Binary sistemini kullanarak benzer biçimde çalışıyordu (O’Gieblyn, 2023, s. 21). İlk yapay zekâ çalışmalarından beri amaç insan gibi düşünebilen bir makine meydana getirmektir. Alan Turing’e göre bir makine, insan zekâsıyla ilişkili olan davranışları tıpkı bir insan gibi uygun şekilde yapabildiği sürece onun insan ile aynı zekâyâ sahip olduğunu kabul edebilmemiz mümkündür (O’Gieblyn, 2023, s. 25). Beynin veya zihnin bir bilgisayar metaforuna evrilmesiyle birlikte, ilk başlarda sadece ‘girdi-çıkıtı’ sağlayan ve algı kanalları aracılığıyla bilgi elde eden basit bir cihaz düşünülmüştü. Ancak, yıllarca yapılan çalışmalar sonucunda beyin ve zihnin yazılımını aktif hale getiren donanım ve tüm bilişsel sistemler, bugün davranışları ortaya çıkaran algoritmalar olarak kabul edilmektedir (O’Gieblyn, 2023, s. 31).

İnsan zekâsı, sürekli bir bilgi işleme ve bununla yeni bilgiler üretme kabiliyetine sahiptir. İnsan zekâsının dijital bir taklidi olan yapay zekâ ile ve dijitalleşmenin ortaya çıkardığı teknolojik gelişmelere bağlı olarak, bilgiyi depolama, işleme ve her an kullanıma hazır veriye dönüştürme kabiliyeti insan zekâsından daha ileri düzeylere ulaşmıştır. Yapay zekânın, fiziksel ya da sanal ortamlarda bilgiyi işleme ve pratiğe dönüştürme konusundaki sürekli gelişen fonksiyonel becerisi, onu her alanda etkin bir aktör haline getirmiştir. Yapay Zekâ (YZ), dijital teknolojiler ile insan etkileşimini giderek arttırmakta ve insanın dokunduğu her şeyde ya da tüm kullanım alanlarında merkezde yer alan insanın da yerini almaktadır. İnsanın, bu teknolojik gelişim sürecinde araç olarak kullandığı YZ karşısında bir araca ve kendisine benzeyen bir teknolojik unsurun ona rakip olan bir aktöre dönüşmesi de giderek kaçınılmaz

bir hal almaktadır. İnsan, enformasyon toplumunun ileri aşaması olan günümüz dijital toplumunda, “tasarım odaklı” yapılan her girişim de biraz daha bu merkezi konumundan uzaklaşmaktadır (Akgül & Ören, 2021, s. 66). Dijital evrendeki her hareketimiz gözlenerek big datada kayıt altına alınmaktadır. Bıraktığımız dijital izler, kişiliğimiz hakkında sandığımızdan daha fazla ve eksiksiz izler bırakmaktadır. Dijital araçlar ve buna entegre adreslerin sayısı arttıkça her şey aktif bir biçimde enformasyon/veri yayan ve her hareketimiz hakkında bilgi toplayan ve artık kullandığımız her nesne tarafından takip edilip gözetlendiğimiz bir durumla karşı karşıya kalırız. Böylece hem toplumsal hem de kişisel olarak dijital hafıza olan big datada hiçbir zaman unutulmayan veya silinmesi mümkün olmayan kullanışlı veriye dönüştürüz (Han, 2019, s. 69).

YZ, yaşamın yasalarını değiştirip yeniden yazabilecek bir teknoloji olmaya ve beynimizi sürekli veri depolama ve işleme zahmetinden kurtarmaya adaydır ve bunun yanında bilgisayarlarımızdan akıllı cep telefonlarımıza kadar hemen her akıllı cihazımızda aktif bir şekilde çalışan bir YZ zaten mevcuttur (Harari, 2015, s. 397). YZ, bilişsel beceri gerektiren faaliyetlerde birçok insanın yerini alabilecek gelişim seviyesine ulaşmak üzere. Bunun yanında YZ'nin organik bir varlık olmaması nedeniyle gelecekte başka gezegenlere yerleşip kolonileşmek için kullanılabilmesi veya organik insanın yerine organik olmayan YZ'yi koyarak, keşif gemisi Atılğan'ın kaptanı Kirk'in liderliğini Mr. Data'nın alabileceği galaktik bir imparatorluğun da gelecekte bizi beklediği öngörülmektedir (Harari, 2016, s. 57). Bugüne kadar toplanan, elde edilen, depolanan verinin kapasitesinin her an büyümesi ve insan zekâsı ve onun kabiliyetleri ile işlenmesinin imkânsız olduğu düşüncesi, veriyi daha dinamik ve hızlı işleme kabiliyetine sahip olan YZ'nin tasarlanıp geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Harari, 2016, s. 341). Dataisler, her şeyi danışabileceğimiz ve her konuda uzman olan master algoritmalar ve yapay zekânın bir süre sonra ulaşacağı zekâ düzeyine bağlı olarak artık Tanrı'dan ayırt edilemeyeceğini ve bu seviyeye ulaştığında insanlığın buna itaat etme konusunda hiçbir sorun yaşamadan ikna olacaklarını iddia etmektedir. Onlara göre hümanizm “Hislerini dinle” diye buyururken dataizm “Algoritmaları dinle! Onlar senin hislerini biliyor” diye emreder (O'Giebyln, 2023, s. 231).

Arthur C. Clark'ın eserinden sinemaya uyarlanan ve Stanley Kubrick'in yönetmenliğini yaptığı "2001: Bir Uzay Macerası" adlı filmde HAL 9000 adlı yapay zekâ, Dave ile satranç oynamakta ve onu kolaylıkla yenmektedir. İnsanın yapay zekâyâ karşı aciz duruma düştüğü bu sahne önemlidir, ancak HAL 9000; giderek insani bir kimlikle hareket etmektedir ve Dave'in yaptığı resmi kıskanan, mürettebattan birinin bilerek ölümüne ve bir diğerinin geminin dışında mahsur kalmasına sebep olan, insani kaygılarla hareket eden bir yapay zekâdır. Yapay zekânın insanileşmesi birçok yönden onun insan gibi hareket etmesi sonucunu doğuracağından, insanın varlığını tehdit edebilecek bir potansiyeli de taşıdığı iddia edilmektedir (Ocak, 2016, s. 614). Bir başka örnekte Uzay Yolu/Star Trek'te Yıldız Gemisi Atılğan'ın kurgusal kahramanı olan Komutan Data, tıpkı insan benzeri zekâyâ sahip bir yapay zekâdır. Komutan Data, aynı zamanda Atılğan'da sadece bir YZ değil, kişi olarak kabul görmüş ve bu keşif gemisinde kendisine bir insan gibi hukuki bir statü verilmiş yetkili bir subaydır. İnsana verilmiş olan tüm hukuki haklar ona da verilmiştir ve bu tür kurgular, YZ'yi gitgide insanla aynı statüye yükselten ve onunla eşdeğerde gösteren örnekler olarak bu durumu normalleştirmektedir (Foerst, 2022, s. 154).

5. Dijital Çağın Data Evreninde Kaybolmak

Dataizm, Steve Lohr tarafından The New York Times gazetesinde 2013 yılında yayımlanan bir yazısında ilk defa “Data-ism” şeklinde ve terim olarak kullanılmıştır (Başarslan, 2021: 19). Ancak başka kaynaklarda, yine 2013 yılında David Brooks'un The New York Times'teki "Veri Felsefesi" başlıklı makalesinde ilk defa kullanıldığına dair bilgiler de mevcuttur (Kocabey, 2022, s. 23). Daha sonra Hariri'nin çalışmalarında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Dijital teknolojilerin bilgi işlem kapasitelerinin gelişmesiyle yeni bir kavram olarak bugünkü tartışmalara dâhil olan Dataizm, veri ve bilgi teknolojilerinin günümüzdeki güçlü konumu ve etkisini yaşamsal bir önemde görmektedir. Dataizme göre algoritmalar biyolojik olan veya olmayan tüm sırları açığa çıkarabilme gücüne ve kabiliyetine sahiptir. Bilgisayar algoritmaları ile canlı ve cansız algoritmalar yakınlaştıkça sırlar giderek çözülecek, kompleks görülen fiziki sistemlerin işleme şekilleri de bir süre sonra bu sayede denetlenebilir ve yönetilebilir hale gelecektir. Çünkü dataizm, kendi varlık telakkisine göre bütün varlık âlemini data ya da dataların toplamı olarak kabul etmektedir (Başarslan, 2021, s. 19).

Dataizm, sınırsız veri paylaşımını en büyük erdem olarak görmektedir ve veri akışı özgürleştikçe insanın evrende en üst değere ulaşmasının da yolu açılacaktır. Günümüzde veriye dönüşen bilgi zihinde canlandırılması imkânsız devasa bir boyutta üretilebilmektedir. Bu veri tufanı insana ait olan tüm fikirleri ve üretkenliği işe yaramaz bir yığına dönüştürmektedir. Bilimin sınır performanslarını belirleyen teoriler de artık önemsizleşmiştir ve bilişim şirketlerinin elinde sürekli biriken verinin ölçeği artık teoriye de ihtiyaç kalmadığına herkesi ikna etmektedir (O’Gieblyn, 2023, s. 198). Böylece insan en ulvi değere ulaşacak, insanoğlu için yeni bir dinin yol açtığı yeni dönemin de başlangıcı olacaktır. Nitekim dataizme göre insan, kainattaki en kompleks veri işleme sistemidir, fakat nesnelerin internetinin gelişmesiyle birlikte bunun artık bir önemi kalmamıştır. Nesnelerin interneti ile veri sistemleri arasında iletişimi sağlayan algoritmalar geliştirildiğinde, insan zihnini ve onun veri işleme kapasitesini aşan işlemleri yapmak da mümkün olacaktır. Bütün bu gelişmeler en başta makine öğrenimi, akıllı veri işleme sistemleri ve yapay zekâya aktarıldığında canlı yaşamının ve fiziksel sistemlerin her anına ve parçasına ulaşmak ve onları denetlemek kolaylaşacaktır. Bu nedenle dataizm dini için “büyük veri” her şeyden önemlidir ve bu ideolojinin temel inancı olarak kabul edilmektedir (Kocabey, 2022, s. 65).

Her ideolojide olduğu gibi dataizmde de itaat etmeyi sağlayan kutsal nesnelere vardır. Bu dijital kutsal nesnelerin en önemlisi akıllı telefonlardır. Kutsal bir itaat etme aracı olan akıllı telefonlar, kolay taşınabilir olması nedeniyle kişinin kendi kendisini denetim altına almasına ve her hareketini veri olarak paylaşarak arınmasına imkân sağlamaktadır. Dataizm, bu akıllı dijital kutsal nesnelere gözetleme ve denetleme işini bizzat kişinin kendisine devrederek verimliliğini ve sürekliliğini de sağlamış olmaktadır (Han, 2019, s. 22). Üstelik herkes kendinin panoptikonu olarak görev üstlenirken, hiç kimse kendisinin gerçekten gözetlendiğini veya tehdit edildiğini düşünmez ya da hissetmez. Zira herkes gönüllü olarak kendini sergilemekte ve bunu da özgürlük adına yapmaktadır. Hakikatte ise burada sömürülen özgürlüğün kendisidir (Han, 2019, s. 47).

İnsanlık, her geçen gün daha da büyüyen bir data aleminin içinde yaşamaktadır ve bu siberalem, insanlığa yol gösteren ilahi vahye dönüşmektedir. Nitekim dataizm, elde ettiği tüm bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve güçle ve en ulvi değeri olan “bilgi akışı” ile artık insanlık için doğruyu ve yanlışını belirleme konusunda otorite olarak kabul edilmektedir. Bir Tanrı gibi her yerde olan ve her şeyi denetim altında tutan kozmik bir bilişim sistemine dönüşerek, insanlığa bu sisteme entegre olmalarından başka çıkar yol bırakmayacaktır. Kozmik veri akışı içerisinde, insanların tüm eylemleri bu akışın bir parçası olacağından algoritmalar tarafından kesintisiz şekilde izleneceği ve veri akışıyla irtibatı kesilen kişilerin akış dışında kalarak hayatın anlamını yitireceği iddia edilmektedir (Harari, 2017, s. 403). Dataizm, hakikati erozyona uğratarak onu her şeyi ile yürürlükten kaldırmaya ve bunu da kurmuş olduğu dijital düzenle inandırıcı kılmaya çalışan, hakikat elbisesi giymiş yeni tür bir yanılsama olarak da görülebilir (Han, 2022, s. 53).

Dataizm de kendini pratikte gerçekleştirecek emirleri olan kutsal bir din gibi görmektedir. Örneğin kendini dataist olarak kabul eden her birey, kitle iletişim araçlarını azami düzeyde kullanarak veri akışını mümkün olduğunca arttırmalı, bilgi üretmeli ve tüketmelidir. Bir dataist, aynı zamanda misyonerdır ve datasit olmayanların da veri akışını arttırmaları için sisteme entegre olmalarını emreder. Dijital teknolojileri üreten ve denetleyenler dataist peygamber ya da Mesih’tir (Harari, 2017, s. 398). Bilgisayar bilimleri ve ilerlemeci evrimin senteziyle yeni bir tekno-din olan dataizmin inşası tamamlandığında Tanrı ve insan da engel olmaktan çıkacak ve sadece veriye tapıldığı aşamaya ulaşılacak. Bu tekno-din, insanı ve onun iradesini baştan biçimlendirerek veri akışı içerisinde olan her varlığa, veri işleme sürecine yaptığı katkıya göre değer biçecektir (Harari, 2018, s. 383). Dataizm, insana Tanrısal yaratma gücüne ulaşmayı ve bunu da ancak devasa verileri işleme kabiliyetine ulaştığında elde edebileceğini vadetmektedir (Harari, 2018, s. 412).

Dataizm ve yapay zekâ düşünmeyi hesaplanabilir hale getirerek nesneleştirmekte ve canlı hatıraların yerini mekanik hafıza almaktadır (Han, 2021, s. 16). Günümüzde akıllı dijital teknolojiler ve sistemler, kullanıcılarının bütün dijital ya da sanal eylemlerini hem kaydetmekte hem de afişe etmektedir. Sayısız kullanıcı tarafından kullanılan milyonlarca uygulama, milyarlarca kez "Download" (indirme) edilmekte ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Üstelik sürekli kullanılan bu dijital uygulamalar aracılığıyla herkes durmaksızın veri ve enformasyon aktarmakata ve aktarılan verileri hiç kimse umursamamaktadır (Aust & Ammann, 2019, s. 154).

6. Algoritmaya Dönüşen İnsan ya da Datanın Kutsallaşması

Veri, en başta tüketiciye dönüşen bireyin tüm tüketim alışkanlıklarını yapay zekâ desteğiyle analiz etme ve ona görünürde sınırsız tüketim alanı açıp sürekli tüketici olması için davranış oluşturmaya yönelik bütün çalışmaların tek kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital evrende dijital ikizi olan her birey, bu evrende var olan ikizi aracılığıyla anlık ve kesintisiz olarak veri akışı sağlamaktadır. Dijital evren, hızı ve boyutu her gün katlanarak büyüyen “kişisel veriler”in de bir hammadde olarak alınıp satıldığı bir pazara dönüşmektedir. Veri, çağımızda en değerli maden olarak alınıp satılan ve buna bağlı olarak da rezervi her geçen gün büyüdüğünden “veri madenciliği” kavramıyla tanımlanan yeni bir meslek ortaya çıkarmış ve yerini gün geçtikçe daha da sağlamlaştırmaktadır (Başarslan, 2021, s. 14). Dataizm, evreni “veri akışı” olarak tanımlamaktadır ve varlığa da veri işleme sürecine yaptığı katkı üzerinden değer biçmektedir. Canlı organizmaların, yaşambilimleri tarafından biyokimyasal algoritmalar olarak tanımlanması ve bilgisayar bilimcilerin kompleks algoritmalar oluşturmasının kesiştiği noktada dataizm ortaya çıkmıştır. Nitekim dataizm, biyokimyasal ve elektronik algoritmaların aynı matematik kanunlarla özdeş olmasının sağlandığını, bu kanunların ikisine de uygulanabildiğini ispat ettiğini ve datanın tüm varlık âlemi için ayrışmayı ortadan kaldıracak ortak bir dil olacağını iddia etmektedir (Harari, 2016, s. 383). “Dataizm”, bir ideoloji olduğundan bir inanç sisteminden farklıdır ve bir felsefe olarak evrenin veri ya da bilgi akışından meydana geldiğini savunmaktadır. Aynı zamanda, Büyük Patlama’dan bugüne ortaya çıkmış tüm olayların ya da gelişmelerin data olduğunu ve her şeyin bu veriler aracılığıyla çözümlenebileceğini ifade eden bir evren tasavvurudur. Ancak veri, her şeyin tek ve değişmez ölçütü haline geleceğinden, veriyi elinde tutanın da tek güç haline geleceği ilerleyen süreçlerde bir tehdit veya problem olarak karşımıza çıkacaktır (Atasoy & Ormanlı, 2019, s. 406). Dataizm olmuş, olan ve olacak her şeyi hesaplamak istemektedir. Bu nedenle, anlam ve değer olarak kabul edilen her şey algoritmik hesaplamalara dönüşmektedir. Veri ile anlam yer değiştirerek dijital olana dönüşüp dataizmi ortaya çıkarır. (Han, 2022, s. 14). Dijitalleşme hayatı önlenemez bir biçimde dönüştürürken, yaşamsal olanla ilişkilerimizi ve algılarımızı da aynı şekilde kendi formatına uygun hale getirmektedir (Han, 2022, s. 17). Dataistler, big data ve yapay zekânın toplumsal tüm süreçleri tam bir kesinlik içinde hesaplayan ve bunları herkesin yararına sunmak üzere en iyi hale getiren, her şeyi kuşatan kutsal bir görüşün mümkünlüğüne inanmaktadır (Han, 2022, s. 39).

7. Yeni Bir Tekno-Din Olarak Dataizm

Veri akışına inanan ve ona katılan insan, kendi eylemlerini, fikirlerini veya tüm deneyimlerini insanlıkla paylaşmak için veri ağlarını kullanarak veri evrenine sürekli katkı sunmaktadır. Bu sürekli paylaşım ile insanın bütün deneyimleri anlamlı ve değerli görülmekte, bu deneyimler veriye dönüştükçe de insan ölçülebilir ve işlevsel bir veriye dönüşerek değerini de arttırmaktadır. Bu karşılıklı döngüde algoritmalar, insanın istek ve davranışlarını yönlendirebilecek seviyeye evrilmesi ile kapasitesini aşan veri işleme yükünden onu kurtaracak ve öğrenmeyi başaran bir zekâ olarak kendi sorunlarına çözüm üretecektir. Data, insana dair bir bakış açısına dönüşerek onun değerini belirlemekte ve insanı biyokimyasal bir algoritma olarak kabul ederek bilgisayar algoritmalarıyla aynı görmektedir. Bu bağlamda insan, algoritmalar aracılığıyla çözülebilen, biyokimyasal verilerin toplamı olan, fikirleri ve davranışları çıktı olarak alınıp verilebilen bir forma dönüştürülmek istenmektedir (Başarslan, 2021, s. 20). Böylece, biyokimyasal algoritmalar ile bilgisayar algoritmaları birbirine yaklaşıp benzeştikçe, ortak ve tek algoritma ya da veri evreninin içinde bir veri kaynağı olarak aynı çıktı haline gelecektir. Algoritmaların bilinçlenmesi, karşımıza sürekli gelişen yapay zekâyı çıkaracak ve böylece yapay zekâyı dönüşecek algoritmalar özerkleşerek insanı bir simülasyonun içine alıp onun fikir ve eylemlerinde karar verici otorite olmasının da yolu açılacaktır. Ancak bu büyük veri evreninde, geleceğe dair verilerin bize sunacağı senaryolar üzerinden yaşadığımız zaman “şimdi”de sabitlenecektir (Başarslan, 2021, s. 21).

Dataizme göre algoritmalar biyolojik olan veya olmayan tüm sınırları açığa çıkarabilme gücüne ve kabiliyetine sahiptir. Bilgisayar algoritmaları ile canlı ve cansız algoritmalar yakınlaştıkça sınırlar giderek çözülecek, kompleks görülen fiziki sistemlerin işleme şekilleri de bir süre sonra bu sayede denetlenebilir ve yönetilebilir hale gelecektir. Çünkü dataizm, kendi varlık telakkisine göre bütün varlık âlemini data ya da dataların toplamı olarak kabul etmektedir (Başarslan, 2021, s. 19). İnsanlık, günümüzde özgür olduğunu düşünen, ancak dijital ekrana bağlı ve dijital bir mağarada esir olan bir varlıktır. Bu dijital mağara insanlığı enformasyonlara/verilere tutsak etmiştir ve bu mağaranın dışı olmadığından bu esareten kurtulmak da mümkün görünmemektedir. Enformasyonlar/veriler bizden güncel olmamızı

isterken, hakikat bizden süreklilik istemektedir (Han, 2022, s. 60). Nitekim dataizme göre insan, kainattaki en kompleks veri işleme sistemidir, fakat nesnelerin internetinin gelişmesiyle birlikte bunun artık bir önemi kalmamıştır. Nesnelerin interneti ile veri sistemleri arasında iletişimi sağlayan algoritmalar geliştirildiğinde, insan zihnini ve onun veri işleme kapasitesini aşan işlemleri yapmak da mümkün olacaktır. Bütün bu gelişmeler en başta makine öğrenimi, akıllı veri işleme sistemleri ve yapay zekâya aktarıldığında canlı yaşamının ve fiziksel sistemlerin her anına ve parçasına ulaşmak ve onları denetlemek kolaylaşacaktır. Bu nedenle dataizm dini için “büyük veri” her şeyden önemlidir ve bu ideolojinin temel inancı olarak kabul edilmektedir (Kocabey, 2022, s. 5).

Sonuç

60'lı yılların ilk dönemlerinde üç tarihsel aşama olarak Albert Einstein'ın ifade ettiği “atom, enformasyon, demografi” aktörlerinin, içinde bulunduğumuz üçüncü binyılın en önemli gündemi ve tartışması olacağı söylenegelmıştır. Özellikle, günümüzde bir risk ve tehdit olmayı sürdüren nükleer silahlar, dijital bir denetim toplumu kurmak için kullanılacak olan “enformasyon veya veri” ve her şeyin veriye dönüşmesiyle birlikte, tüm canlıların biyolojik/genetik kodlarının da bir veriden ibaret sayılması neticesinde, doğal seleksiyonun yapay seleksiyona dönüşmesiyle sonuçlanacağı öngörülmektedir.

Tarım toplumunun kendine has yaşam ve düşünme biçimi, Sanayi Devrimi'nin başlattığı mekanikleşme ile birlikte bambaşka bir evreye geçiş yapmış, enformasyon devrimi ile birlikte akıllı sistemlerin temelleri atılırken, dijital devrim ile otonom akıllı sistemler ve araçlar artık hayatımızı yöneten aktörler olarak yaşam şeklimize yön vermeye başlamıştır.

Sanayi toplumunun seri üretime ve ürüne dayalı standartlaştırıcı birey ve toplum tipi, enformasyon toplumunda gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte homojen iletişim ve düşünme biçimine dönüşmüş, dijital toplumda ise dijital teknolojilerin etkisiyle birlikte tek tip bireysellik, küresel bir vatandaşlık modeli ortaya çıkarmıştır. Bugün gelinen noktada, kişiselleşen ya da kişiye özgü olduğu iddia edilen teknolojiler, gerçekte herkese aynı alternatif ve hizmeti sunan fakat bireysel kullanımda kişi ile ilgili tüm verileri toplayarak bireyin kendisini sadece verilere dönüştüren veri toplama araçları olarak hizmet etmektedir.

Veri, günümüzde en başta şirketler olmak üzere, her iktisadi veya politik otoritenin kitleleri denetim altında tutmak, insanların gerek bireysel ve gerek toplumsal olarak kontrolünü sağlamak veya yönlendirmek amacıyla herkesin ihtiyaç duyduğu en değerli maden haline gelmiştir. Teknolojinin gelişim hızı ve seviyesi düşünüldüğünde, orta vadede her şeyin veriye dönüşeceğini ifade eden dataizm ideolojisi de bu gelişim sürecini okuyarak insanlığı bekleyen gelecek hakkında veri temelli tezler sunmakta ve datanın her şeyin yerini alan ve onu yönetecek tek otorite olacağını iddia etmektedir. Yaşamın ve evrenin temel kodunun veri olduğunu dile getiren dataistler, buna bağlı olarak, insan düşüncesinde her şeyi kontrol eden otorite Tanrı olduğundan, verinin tek otorite olmasıyla birlikte, Tanrı'nın yerine geçeceği tezini savunmakta ve bunu temel argüman olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Başta “büyük veri” olmak üzere, nesnelerin interneti ve yapay zekânın da oyuna katılmasıyla, her şeyin algoritmalar tarafından yönetileceği yeni bir çağın başlayacağı ve insanın kaçınılmaz olarak hiçbir çıkar yolu kalmadan zorunlu olarak bu sürece entegre olacağı iddia edilmektedir. Dataizm, burada kendini kutsal bir alternatif olarak sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kendini tek alternatif olarak görmektedir. Yeni bir küresel ve seküler ideoloji veya tekno-din olan dataizm, bilim ve teknolojinin her gün artan ve gelişen desteğiyle bu durumunu daha ikna edici kılmayı başarmaktadır.

Kaynakça

- Akgül, B. ve Ören, İ. (2021). Yapay zekâ temelinde insan: dataizm ve dini değer paradoksu. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi(MEDIAD)*, 4(1), 65-79. <https://doi.org/10.47951/mediad.947374>
- Aktaş, C. (2007). Enformasyon toplumu bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim*, 4 (4), 181193.<https://dergipark.org.tr/download/article-file/177951>
- Atasoy, İ. ve Ormanlı, O. (2019). Teknoloji ve siber güvenlik: dijital toplumun geleceği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11 (4), 399-409. Doi No: 10.17932/IAUD.m.13091352.2019

- Başarslan, B.(2021). Dataizm: varlığın veri olarak tasavvuru. *Tevilat*, 2 (1), 11-25.
<https://doi.org/10.53352/tevilat.961506>
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür*. (2. Baskı). (E. Kılıç, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chatfield T. (2012). *Dijital çağa nasıl uyum sağlarız*. (1. Baskı). (L. Konca, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim toplumunun yükselişi: enformasyon toplumundan gözetim toplumuna. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 55-74.
- Ersöz B. & Özmen, M. (2020). Dijitalleşme ve bilişim teknolojilerinin çalışanlar üzerindeki etkileri. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 11 (42), 170-179.
<https://doi.org/10.5824/ajite.2020.03.007.x>
- Han. B.C. (2022). *Enfokrasi*. (1.Baskı). (M. Özdemir, Çev.). Ketebe Yayınları.
- Han. B.C. (2019). *Psikopolitika*. (1.Baskı). (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Harari, Y. N. (2015). *Sapiens hayvanlardan tanrılara*. (1.Baskı). (E. Genç, Çev.). Kolektif Kitap.
- Harari, Y. N. (2016). *Homo deus yarının kısa bir tarihi*. (1.Baskı). (P. N. Taneli, Çev.). Kolektif Kitap.
- Harari, Y. N. (2018). *21. yüzyıl için 21 ders*. (2.Baskı). (S. Sıral, Çev.). Kolektif Kitap.
- Headrick, R. D. (2002) *Enformasyon çağı*. (1.Baskı) (Z. Kılıç, Çev.). Kitap Yayınevi.
- Kaya, E. (2022). *Metaverse*. (1.Baskı). Nemesis Kitap.
- Kocabay, E. (2022). <https://evrimagaci.org/dataizm-nedir-veri-akisi-yeni-bir-din-olabilir-mi-11265>.
 Erişim Tarihi: 21 Aralık 2022
- O'gieblyn, M. (2023). *Tanrı insan hayvan makine*. (1.Baskı). (F. Sarıalioğlu, Çev.). Altın Kitaplar.
- Teffler, A. (2008). *Üçüncü dalga*. (1.Baskı). (S. Yeniçeri, Çev.). Koridor Yayınları.
- Törenli, N. (2004). *Enformasyon toplumu ve küreselleşme sürecinde Türkiye*. (1.Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Yurtsever, E. Â. (2019). Dijitalleşmenin karanlık yüzü. Dijitalleşme. *Değerler ve Din Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 14-33) içinde. Diyarbakır.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Uğur CUMAOĞLU

Diğer Yazarlar / Other Authors: Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZBEY

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Araştırmacılarından Uğur CUMAOĞLU çalışmaya %70 Ali Ulvi ÖZBEY %30 oranında katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement:Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazarlar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı /Ethical Statement: Yazarlar bu makalede “Etik Kurul İzni”ne gerek olmadığını beyan etmişlerdir.

Destek ve Teşekkür /Support and Thanks: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

